

ПОТЕНЦИАЛЪТ НА БИОЛОГИЧНОТО ЗЕМЕДЕЛИЕ ЗА ЖИЗНЕНО РАЗВИТИЕ НА СЕЛСКИТЕ РАЙОНИ ORGANIC FARMING POTENTIAL FOR VITAL RURAL DEVELOPMENT

Юлия Джабарова*, Иванка Лулчева
Yuliya Dzhabarova*, Ivanka Lultcheva

Аграрен университет – Пловдив
Agricultural University – Plovdiv

*E-mail: j_jabarova@yahoo.com

Резюме

През последните години въпросите за екологичните и социално-икономическите аспекти превърнаха биологичното земеделие в основно направление на устойчивото развитие на селските райони. Нарастващата загриженост за обезлюдяването на селските райони, разпространената бедност сред селското население, както и неаргументираната употреба на природните ресурси, поставят ключовия въпрос - да се осигури едновременно природосъобразно и икономически ефективно земеделско производство.

Целта на статията е да се изследва потенциалът на биологичното земеделие за осигуряване на подходяща стратегия за стабилно икономическо развитие на земеделските стопанства и жизнено развитие на селските райони.

Чрез анализиране на перспективите на биологичното земеделие в контекста на Европейската политика за развитие на селските райони е разработена интегрирана стратегия за адаптивно развитие на земеделските стопанства и жизнено развитие на селските райони.

Abstract

During the recent years the increasing awareness of ecological and socio-economic issues has made organic farming a mainstream in the sustainable rural development. The rising concerns for the depopulation of rural areas, the overspread rural poverty, and the deterioration of natural resources put forward the key issue – to ensure both a nature saving and efficient farm production.

The aim of the paper is to explore the organic farming potential for providing a relevant strategy for stable economic farm development, as well as vital rural development.

By analyzing the organic agriculture prospects in the context of the European Policy for Rural Development an integrated strategy for farm resilience and vital rural development has been elaborated.

Ключови думи: биологично земеделие, развитие на селските райони, адаптивност на земеделските стопанства, жизнено развитие.

Key words: organic agriculture, rural development, farm resilience, vital development.

ВЪВЕДЕНИЕ

Селското стопанство като човешка дейност е много тясно свързано с природата. Земеделието оказва огромно влияние върху околната среда, като може както да я влоши, така и да я поддържа и развива жизнена (Karov, 2007). От друга страна, през последните години значително се промени начинът на живот на населението. Все повече и по-осъзнато се търсят и се подкрепят инициативи, които осигуряват по-здравословен и качествен живот, като едновременно с това допринасят за опазване на природното разнообразие и възстановяване на природните ресурси.

Съвременните социално-икономически тенденции налагат търсенето на нови земеделски практики и дейности, които да използват и развиват регионалните особености, като едновременно с това предопределят нова роля на актьорите - активно участие във всички процеси чрез изграждане на силни връзки, основаващи се на сътрудничество и коопериране.

Подобряване на качеството на живот на населението в селските райони на страната чрез планиране на производства с висока добавена стойност, която да им осигури висока конкурентоспособност и да

води до цялостно укрепване на социално-икономическата ситуация, както и до запазване на богатото природно и културно наследство, са едни от основните акценти на регионалната политика на страната до 2015 г. (Национална стратегия за регионално развитие 2005-2015).

Целта на разработката е да се изследва потенциалът на биологичното земеделие за осигуряване на подходяща стратегия за стабилно икономическо развитие на земеделските стопанства и жизнено развитие на селските райони.

Според Grasso and Canova (2008) жизненият район трябва наред със способността да реализира положителните аспекти на устойчивото развитие - социални, икономически и екологични, трябва да притежава и капацитет да планира, да взема решения и да действа като едно цяло.

МАТЕРИАЛИ И МЕТОДИ

Първо, анализирана е Европейската рамка за подпомагане и развитие на биологичното земеделие като ключова стратегия за развитие на селските райони.

Второ, определен е потенциалът на биологичното земеделие за стабилно икономическо развитие на земеделските стопанства и за жизнено развитие на селските райони, като е акцентирано върху управлението на регионалните предимства.

Трето, на тази основа е разработена интегрирана стратегия за жизнено развитие на селските райони.

ОБСЪЖДАНЕ

Биологичното земеделие в контекста на Европейската политика за развитие на селските райони

Биологичното земеделие се интегрира напълно в политиката за развитие на селските райони и играе важна роля при осигуряването на ползи за околната среда.

В Европейския план за развитие (European Action Plan for Organic Food and Farming, 2004) се посочва, че при създаването на концепция за глобална политика на биологичното земеделие трябва да се отчете неговата дуална роля за обществото:

1. Биологичното земеделие е метод за производство на храни, който създава специфичен пазар за своите продукти, а потребителите са склонни да закупуват тези продукти обикновено на по-висока цена. От тази гледна точка биологичното земеделие е финансирано от потребителите, които търсят ползата от него.

2. Биологичното земеделие доставя обществени блага, като първостепенни са ползите за околната среда, но също така и за здравето на хората, за социалното

развитие, за развитието на малките населени места, за благосъстоянието на животните. Още повече, че биологичното земеделие често създава иновативен продукт, който съдейства за подобряването на икономическата и социалната жизненост на аграрния сектор и на селските райони като цяло. Акцентът тук е по-скоро върху управленската роля на земеделските производители, върху уменията да се планират и управляват сложните и динамични природни системи, така че да се осигури тяхното устойчиво развитие (Berkes and Folke, 1998). Обществените блага може да бъдат финансирани чрез средства на обществото. От този ъгъл развитието на биологичното земеделие е въпрос на политика, основана на грижа за околната среда.

Анализирайки аспекта, свързан с управленската роля на биопроизводителите, трябва да се отчете аргументът, че фермерите в биологичния сектор извършват по-големи допълнителни разходи – производствени, инвестиционни, маркетингови, в сравнение с конвенционалното производство, основана се на изискванията за спазване на стриктни правила при производството, преработката и реализацията на продуктите. Допълнително това се подсилва от факта, че производството е в малки мащаби, подложено на постоянен контрол от страна на инспектиращите органи.

Всичко това налага приоритетно осигуряване на външна подкрепа на този вид селскостопанско производство, която трябва да се търси под формата на: (1) законодателство, (2) програми за развитие на селските райони, както и (3) национални планове за действие в рамките на Общата селскостопанска политика в областта. Например в най-значимия за България стратегически документ в областта на биологичното земеделие - Националният план за развитие на биологичното земеделие (НПРБЗ 2007-2013), са заложили следните смели цели: към 2013 г. - 3% от продадените хранителни продукти в страната да бъдат произведени по методите на биологичното производство; към 2013 г. - 8% от използваната земеделска земя да се управлява по биологичен начин.

Мерките за подпомагане на селските райони тематично са разпределени по три оси:

- Ос 1: Подобряване на конкурентността на селското и горското стопанство;
- Ос 2: Подобряване на околната среда и селските райони;
- Ос 3: Подобряване на качеството на живот в селските райони и стимулиране на диверсификацията в икономиката на селските райони (включваща допълнителни дейности като туризъм, съхраняване и развитие на културното наследство и др.).

Съпоставително разглеждане на програмите за отделните страни от ЕС показва, че приоритетно се подпомагат Ос 1 и Ос 2 - от една страна, чрез въвеждане на агроекологични схеми, а от друга, чрез инвестиционно подпомагане и консултантски дейности. За развитието на селските райони в България най-голяма част от средствата (40,8%) приоритетно се предоставят по Ос 1, докато по Ос 2 този процент е 27%, при минимално установен 25%, а по Ос 3 – 29,7%.

Най-разпространените мерки на ниво ЕС са: Мярка 214: „Агроекологични плащания”, която представлява 22% от Европейския фонд за развитие на селските райони 2007-2013 (20,3 млрд. евро) и по която целево се предоставят средства за биологичното производство; Мярка 121: „Модернизирани на селскостопанските предприятия” – 11% (9,6 млрд. евро). Освен по тези мерки селскостопанските производители в биологичния сектор могат да кандидатстват допълнително и по други мерки. Мярка 121: „Модернизирани на фермите” е създадена с цел да подпомогне инвестиционните дейности в биологичното стопанство. Мярка 123: „Създаване на допълнителна стойност към селскостопанските продукти” фермерите могат да използват за изграждане на съоръжения (производствени модули) за преработка на биосуровини. Друга значима възможност се предоставя чрез Мярка 311: „Диверсификация в допълнителни дейности”.

Може да се обобщи, че чрез балансирано и обосновано разпределяне на бюджета за развитие на селските райони може да бъдат предоставяни множество ползи за производителите, селските райони и обществото. За създаването и развитието на жизнен биологичен сектор препоръката на Европейския план за развитие е „да се използват всички инструменти, заложи в програмите за развитие на селските райони, за да бъде подкрепено биологичното земеделие” (Pohl, 2008). Мерките в тези програми трябва приоритетно да бъдат използвани за биологично земеделие, като се отчетат специфичните регионални предимства.

Развиване на регионални конкурентни предимства

Позовавайки се на теорията за адаптивността (Pretty, 1998, 2002; Milestad, 2003), земеделските стопанства трябва да се разглеждат като развиващи се системи, които са в постоянна еволюция със заобикалящата ги среда. Следователно предпоставките, които са основа за жизнено развитие на селските райони, трябва постоянно да се търсят и развиват, а те, от своя страна, се състоят в силните страни, които всеки всеки регион притежава и може да бъдат обобщени по следния начин (Humer, 2002):

- Уникални природни дадености в съчетание с богато културно наследство (местни обичаи, ритуали, традиции, културни забележителности и др.);

- Съществуващи традиционни земеделски практики, както и запазен естествен облик на земеделските стопанства в региона;
- Производство на типични за региона селскостопански продукти, в т.ч. земеделски култури и сортове, както и местни видове и породи животни;
- Жизнени организации, изградени на регионален принцип, често браншови;
- Население с потенциал и възможности;
- Готовност за сътрудничество, съчетана с ясни цели за бъдещето.

Ролята на биологичното земеделие за жизнено развитие на селските райони

Съществува ясно аргументирано становище, че биологичното земеделие напълно се интегрира в концепцията за устойчиво развитие, но наред с това се поставя дискусивно въпросът за потенциала на биологичното земеделие за жизнено развитие на селските райони.

Потенциалът на биологичното земеделие за осигуряване на жизнено развитие на селските райони трябва да се търси в две основни направления.

Първото направление се основава на водещия принцип на биологичното земеделие – да се даде приоритет на оптималното използване на вложенията вместо максимизиране на получените резултати. За целта трябва да се минимизират външните вложения, като се разчита основно на оптимално използване на вътрешните ресурси. Поставя се акцент върху регионалните предимства, както и върху възможността биостопанството да се самоорганизира и саморегулира (Copway, 1987). Ключовите стратегии са: прилагане на затворения цикъл на производство, диверсификация на дейностите и доходите (Scoones, 1998), директни продажби, прилагане на концепцията за пропорционално разпределяне на риска (CSA), (Lyson and Green, 1999), както и употреба на природните ресурси по устойчив начин.

Второто направление е свързано с установените строги правила на биологично производство, въз основа на които са разработени детайлни стандарти за производство, преработка и обозначения (IFOAM, 2002). Общоприетите стандарти изграждат доверие у потребителите, което е изключително важно за тези продукти, нещо повече – налагат нови начини за управление на агроекологичните системи. Това превръща биологичното земеделие в генератор на иновации в аграрния сектор (Milestad, 2003).

Въз основа на извършените анализи може да се предложи интегрирана стратегия за жизненото развитие на селските райони чрез биологично земеделие:

- Използване на директни форми на реализация на биопродуктите, което ще стимулира производителите чрез премиални цени;
- Съчетаване на биологичното земеделие с допълнителни дейности, като различни алтернативни форми на туризъм, което създава условия за допълнителни доходи за производителите;
- Осигуряване на заетост на местното население в стопанството чрез извършване на различни дейности, което ще ограничи нарастващите темпове на безработицата;
- Развиване на местни традиционни продукти със собствени етикети, което ще развие регионалните предимства и ще изгради и утвърди имиджа на стопанството и региона;
- Изграждане и развитие на регионални дистрибуционни системи, което значително ще ограничи загубата на потребителския капитал от региона;
- Включване на местното население в различни регионални инициативи, което ще допринесе за стимулиране на социалните връзки;
- Популяризиране и обучение в концепцията за устойчиво развитие, включваща устойчивия начин на живот, което ще допринесе за повече толерантност, по-голяма социална ангажираност и отговорност, по-високо качество на взаимоотношенията, по-голяма ориентация към бъдещето и др.;
- Изграждане и поддържане на синергична връзка между природните паркове, туризма и биологичното земеделие като ключова опция за жизнено развитие на селските райони.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Биологичното земеделие, изградено на агро-екологичното познание, реализира социална програма, в която е заложено производителите да получават справедливи доходи от биологичното производство, а потребителите – безопасни, висококачествени храни. За да се постигне желаният ефект от прилагането на биологичното земеделие като адекватна стратегия за стабилно развитие на земеделските стопанства и жизнено развитие на селските райони, е необходимо да бъдат преодоляни съществуващи основни проблеми като: (1) интензификация – влагане на все по-голямо количество средства и енергия; (2) концентрация – създаване на все по-големи производствени единици; (3) специализация – отглеждане на все по-ограничен брой култури. Това може да бъде постигнато единствено чрез аргументирана целенасочена политика, основаваща се на националните и регионалните особености на биологичния сектор, която да поддържа

аспектите на устойчивостта чрез балансирано развитие на качествените предимства и оптималните количествени резултати.

REFERENCES

- Berkes, F. and Folke, C.*, 1998. Linking Social and Ecological Systems. Management Practices and Social Mechanisms for Building Resilience, Cambridge University Press, Cambridge, UK.
- Conway, G.* 1987. The Properties of Agro-eco Systems. – *Agricultural Systems*, 24, 95-117.
- European Action Plan for Organic Food and Farming, 2004. Commission Staff Working Document, Commission Staff Working Document, Brussels, 11-12.
- Grasso, Marco and Luciano Canova*, 2008. An Assessment of the Quality of Life in the European Union based on the Social Indicators Approach. – *Social Indicators Research*, 87: 1-25.
- Humer, Guenther*, 2002. The Steinbach Way: Motivation and Orientation in Local Sustainable Development, Steinbach, Vienna, Austria, 13-15.
- IFOAM, 2002. IFOAM Basic Standards for Organic Production and Processing.
- Karov, S.*, 2007. Ekofarm, Handbook for Plant Protection of Organic Production, Plovdiv, 5-7.
- Lyson, T. A., and Green, J.*, 1999. The Agricultural Marketscape: A Framework for Sustaining Agriculture and Communities in the Northeast. – *Journal of Sustainable Agriculture*, 15, 133-150.
- Milestad, Rebecka*, 2003. Building Farm Resilience. Prospects and Challenges for Organic Farming, Uppsala, 31-43.
- National Plan for Organic Farming Development 2007-2013, Ministry of Agriculture and Forestry, Sofia, 2005, 36-37.
- National Strategy on Regional Development 2005-2015, Ministry of Regional Development and Public Works, Sofia, 2005, 84-86, 89-90.
- Pohl, Alejandra*, 2009. The Future of Organic Farming in Europe: How do European Rural Development Programs Support Organic Farming, IFOAM, 15-18.
- Pretty, J.*, 1998. The Living Land, the Living Land: Agriculture, Food and Community Regeneration in Rural Europe, Earthscan Publications, London, U.K.
- Pretty, J.*, 2002. Agriculture. Reconnecting People, Land and Nature, Earthscan Publications, London, U.K.
- Scoones, I.*, 1998. Sustainable Rural Livelihoods: A Framework for Analysis, Institute of Development Studies, Working Paper 72, Brighton, UK.

Статията е приета на 18.04.2012 г.
Рецензент – доц. д-р Димка Лулчева
E-mail: loulcheva@au-plovdiv.bg